

РОЗДІЛ III

Економіка та управління підприємствами

УДК 631.1:633.8:330.3

Садовська Ірина,
доктор економічних наук, професор,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра обліку і аудиту,
м. Луцьк; ORCID ID: 0000-0002-7081-8524,
e-mail: irina_sadovska@ukr.net

Матвієць Володимир,
кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник,
Прикарпатська ДСГДС Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН,
відділ науково-консультативного та інформаційного забезпечення, економіки і маркетингу,
м. Івано-Франківськ; ORCID ID: 0000-0002-0926-047X,
e-mail: matviets2008@ukr.net

Столярчук Надія,
кандидат економічних наук,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»,
відділ організації наукових досліджень та інноваційного розвитку,
м. Київ; ORCID ID: 0000-0001-9775-093X,
e-mail: stolyarchuk.iae@gmail.com

Козак Мирослав,
кандидат економічних наук,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»,
відділ організації наукових досліджень та інноваційного розвитку,
м. Київ; ORCID ID: 0000-0002-8504-5528,
e-mail: kozak.myroslav@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-02-54-63>

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ НАУКОЄМНОЇ ПРОДУКЦІЇ ПРИКАРПАТСЬКОЇ ДСГДС

Наведено результати маркетингового аналізу кон'юнктури ринку (кон'юнктурний аналіз) наукоємної продукції Прикарпатської ДСГДС. Встановлено, що серед закінчених наукових розробок установи сорти рослин займають провідні позиції, як за кількістю, так і за надходженням коштів від їх використання, а також рівнем захищеності. Здійснено на прикладі ріпаку, як модельного об'єкта кон'юнктурний аналіз наукоємної продукції установи. Виділено сегменти ринку сортів рослин в Україні. Визначено, що пропозиція сортів рослин ріпаку формується переважно комерційними компаніями, організаціями, фірмами, тобто переважає приватна селекція. Обґрунтовано необхідність переходу на рівень наскрізної координації, трансферу цілісних технологій і стандартизованих сировинних ресурсів, застосування в аналізі нових оціночних підходів та системи технологічного забезпечення.

Ключові слова: інновація, кон'юнктурні дослідження, маркетингові дослідження, ринок сортів рослин.

Садовская Ирина,
доктор экономических наук, профессор,

**Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки,
кафедра учета и аудита,
г. Луцк**

**Матвиец Владимир,
кандидат экономических наук, старший научный сотрудник,
Прикарпатская ГСХОС Института сельского хозяйства Карпатского региона НААН,
отдел научно-консультативного и информационного обеспечения, экономики и маркетинга,
г. Ивано-Франковск**

**Столярчук Надежда,
кандидат экономических наук,
Национальный научный центр «Институт аграрной экономики»,
отдел организации научных исследований и инновационного развития,
г. Киев**

**Козак Мирослав,
кандидат экономических наук,
Национальный научный центр «Институт аграрной экономики»,
отдел организации научных исследований и инновационного развития,
г. Киев**

ИССЛЕДОВАНИЕ РЫНКА НАУКОЕМКОЙ ПРОДУКЦИИ ПРИКАРПАТСКОЙ ГСХОС

Приведены результаты маркетингового анализа рынка (конъюнктурный анализ) наукоемкой продукции Прикарпатья ГСХОС. Установлено, что среди законченных научных разработок учреждения сорта растений занимают ведущие позиции, как по количеству, так и по поступлению средств от их использования, а также уровню защищенности. Осуществлено на примере рапса, как модельного объекта, конъюнктурный анализ наукоемкой продукции учреждения. Выделены сегменты рынка сортов растений в Украине. Определено, что предложение сортов растений рапса формируется преимущественно коммерческими компаниями, организациями, фирмами, то есть преобладает частная селекция. Обоснована необходимость перехода на уровень сквозной координации, трансфера целостных технологий и стандартизированных сырьевых ресурсов, применение в анализе новых оценочных подходов и системы технологического обеспечения.

Ключевые слова: инновация, конъюнктурные исследования, маркетинговые исследования, рынок сортов растений.

**Sadovska Irina,
Doctor of Economics, Professor,
Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Department of Accounting and Auditing,
Lutsk**

**Matviyets Volodymyr,
candidate of agricultural sciences, senior researcher,
Carpathian State Agricultural Institute of the Institute of Agriculture of the Carpathian Region, NAAS,
Department of Scientific Advisory and Information Support, Economics and Marketing,
Ivano-Frankivsk**

**Stolyarchuk Nadiia,
Ph.D.,
National Scientific Center "Institute of Agricultural Economics",
Department of Organization of Scientific Research and Innovative Development,
Kiev**

**Kozak Myroslav,
Ph.D.,**

National Scientific Center "Institute of Agricultural Economics",
Department of Organization of Scientific Research and Innovative Development,
Kiev

RESEARCH OF THE MARKET OF SCIENTIFIC PRODUCTION OF THE PRICARPATE DHSGDS

Introduction. In today's market conditions for the vast majority of scientists and institutions with state ownership, it is quite difficult, but an important step is to transform their worldview, motivations and strategy of action in innovative market-oriented directions. Effective and inefficient sellers (including IPOs), products and services compete in the market without any weakening. Encourage and motivate the consumer to choose your product - a challenge that requires careful attention and a systematic approach. The presence of seeds on the domestic market of rapeseed in the context of the number and range of varieties and hybrids of winter and spring rape is characterized by the expansion of market capacity, the dominance of foreign breeding innovations over domestic developments, sharp competition in the winter rape segment and low competition in the rape segment. In general, the ratio of old and new varieties to the culture is 0.6: 1.0. **The purpose of the article** Marketing analysis of the conjuncture of the plant varieties market as a model object of science-intensive production of a scientific institution. **Results.** Due to the fact that the main high-tech products of the Carpathian SSGDS are plant varieties, namely cruciferous crops, we have focused our efforts on research of the rapeseed market as a model object. The marketing analysis of market conditions (conjuncture analysis) of science-intensive products of the Precarpathian SSGDS on the example of rape as a model object was conducted. Allocated segments of the plant varieties market in Ukraine. The offer of varieties of rape plants is formed mainly by commercial companies, organizations, firms, that is, predominantly private breeding. **Conclusions.** The offer on the market of seed of plant varieties, as well as other offers of goods in a market economy, depends on its own market price, the cost price of the produced seed of a variety, the price of seeds of varietal substitutes, the number of sellers on the market and the state measures on market regulation.

Key words: innovation, market research, market research, market of plant varieties.

Постановка наукової проблеми та її значення. В сучасних ринкових умовах для переважної більшості науковців та установ із державною формою власності досить складним, але важливим кроком є трансформація свого світогляду, мотивацій та стратегії дій в інноваційних ринково-орієнтованих напрямках. На ринку без жодних послаблень конкурують ефективні та неефективні продавці (в тому числі й установи-оригіратори ОПВ), товари і послуги. Спонукає і мотивує споживача вибрати саме Ваш товар – виклик, який потребує пильної уваги та системного підходу. Бути успішним в науці і бути успішним в бізнесі – далеко не синоніми. Тому, для наукових установ із державною формою власності стратегічно важливим напрямом їх входження в ринок розглядається, насамперед, системна перебудова з використанням всього набору ринкових механізмів та стратегій. Якщо створення продукції (потенційно товару) буде здійснюватися за старою неефективною схемою – навіть наявність маркетингової служби не гарантує досягнення успіху. Щоб досягти чогось на ринкових теренах, необхідно мати обізнаність (фаховий рівень та знання ринку), вмотивованість (система стратегічних координат), оперативність (попит та цінові коридори), нестандартне мислення й чималу винахідливість (креативність).

Таким чином, комплексне дослідження АПК України є необхідною передумовою формування стратегії і тактики його розвитку. Для проведення комплексного дослідження аграрного ринку й одержання чіткої інформації найбільш доцільно, базувати дослідження на принципах: цілеспрямованості, комплексності, системності, систематичності, об'єктивності, динамічності, врахування галузевої та територіальної специфіки, ефективності.

Варто зазначити, що маркетинговий аналіз кон'юнктури ринку (кон'юнктурний аналіз) є одним із найбільш складних видів маркетингового аналізу, адже його предметом є встановлення основних тенденцій розвитку ринку, його коливання, а також оцінювання потенціалу й основних пропорцій.

Аналіз досліджень проблеми. Важливий внесок у розвиток вітчизняного ринку наукоємної продукції було зроблено такими науковцями як Зубець М.В., Камінський В.Ф., Дерев'янка С.В., Чабана В.Г. [7]. Науково-методичне та організаційне забезпечення створення, ринкової капіталізації та комерціалізації інноваційного потенціалу аграрної науки вивчено та висвітлено у працях Володіна С.А., Курило Л.І., Правдюк М.В. [2]. Особливості оцінки інновацій в аграрному секторі економіки

присвячені праці Захарчука О.В. [5], Малаховського Д.В. [6], Тимчука В.М. [9]. Однак притаманна ринковому господарству багатогранна характеристика мінливих умов, у яких відбувається відтворювальний процес, зумовлює необхідність постійних досліджень цих змін у поточному періоді й оцінки їх у майбутньому.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є маркетинговий аналіз кон'юнктури ринку сортів рослин, як модельного об'єкту наукоємної продукції наукової установи.

Виклад основного матеріалу і обґрунтування отриманих результатів дослідження. Серед закінчених наукових розробок установи сорти рослин займають провідні позиції, як за кількістю, так і за надходженням коштів від їх використання, а також рівнем захищеності. З наявних в портфелі установи ОПШВ 37 сортів рослин, критеріям інноваційної продукції відповідають 11, строк використання яких не перевищує 5-ти років. За цей час розробка має погасити вартість свого створення. Розрізняють інтенсивну фазу погашення, яка становить три роки і екстенсивну фазу погашення – 1–2 років. Через три, максимум через 5 років комерційного використання розробки, вартість на її створення має бути повністю погашена і розробка переходить в категорію рядової. Крім 11 сортів рослин (4 – ріпаку, 4 – гірчиці, 1 – тимофіївка і 2 – розторопша) до інноваційних розробок також можна віднести 10 завершених розробок – з питань насінництва, землеробства та технологій вирощування; по 5 – зоотехнії й економіки та 2 – механізації сільського господарства.

Зважаючи на те, що основною наукоємною продукцією Прикарпатської ДСГДС є сорти рослин, а саме хрестоцвіті культури, то ми зосередили свої зусилля на дослідженнях ринку ріпаку, як модельного об'єкта. Було встановлено, що ринок сортів рослин – це система економічних взаємовідносин між власниками сортів, які занесені до Державного реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні, та товаровиробниками, які входять до реєстру виробників насіння і садивного матеріалу, з врахуванням вартості насінневого матеріалу й інтелектуальної власності на них.

Загальновідомо, що сорт відіграє значну позитивну роль у підвищенні врожайності сільськогосподарських культур. Використання сортових рослинних ресурсів є однією з найважливіших ланок сільського господарства – основою економічного і соціального розвитку держави. До 2020 року питома вага приросту врожаю, одержаного за рахунок нового покоління сортів, буде становити від 70 до 80 відсотків, або в 2–3 рази вище досягнутого рівня на теперішній час. В теоретичному плані економічну категорію „пропозиція” доцільно розглядати як позицію ринкових суб'єктів щодо їх готовності пропонувати на ринок ті чи інші обсяги товару за відповідними цінами в межах певного відрізка часу. Пропозиція товару може надходити на ринок як безпосередньо від його виробників – селекціонерів, утворюючи первинний ринок сортів рослин, так і від – власників, підтримувачів та виробників насіння і садивного матеріалу (вторинний ринок). Згідно Державного реєстру суб'єктів насінництва та розсадництва на 2018 рік [1], вторинний ринок по ріпаку (37 сортів рослин) формували 24 суб'єкти (озима форма), із них – 7 власники сортів та 2 суб'єкта (яра форма).

Ринок сортів рослин – це специфічний ринок сортів рослин на які не обов'язково ведеться первинне насінництво. Але воно може бути відновлено протягом певного періоду та зайняти свою нішу в загальній кількості сортів споживання. Обсяг ринкової пропозиції можна визначати сумарною кількістю сортів у Державному Реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, а як матеріального носія сорту насіння і садивного матеріалу – обсягів планового виробництва насіння сортів рослин відповідно до Державного реєстру виробників насіння і садивного матеріалу (до 01.03.2017 р.), Державного реєстру суб'єктів насінництва та розсадництва (з 01.03.2017 р.) та Реєстру сертифікатів на насіння і садивний матеріал.

Потенційна пропозиція в наших умовах завжди значно відрізняється від обсягів фактичних продаж і тим сильніше, чим несприятливішими є умови для реалізації певного сорту рослин. Наприклад, якщо у Державному реєстрі сортів рослин в 2007 році за даними М.В. Правдюк (2010) перебувало близько 3,6 тис сортів рослин, то для розмноження засівалося елітними та товарними посівами лише половина цих сортів [2].

Джерела пропозиції на ринку сортів рослин численні і різноманітні. Селекціонери та селекційні установи, підтримувачі сортів рослин, які поставляють сорти рослин та надають послуги у насіннепостачанні, відрізняються один від одного місцем розташування, розміром, формою

власності, технічною здатністю та десятками інших особливостей. Сільськогосподарські товаровиробники, що формують попит на сорти рослин, варіюють не менш широко. Вони вирізняються за розмірами, періодом і структурою діяльності, прибутками та різноманітним застосуванням.

Для отримання стабільних і високих показників врожайності, в виробництві слід використовувати лише зареєстровані та рекомендовані для конкретної агрокліматичної зони сорти рослин. Станом на 19.08.2019 р., в Державному реєстрі сортів рослин, дозволених до використання в Україні [3], нараховувалося 291 сортів озимого та 60 – ярого ріпаку. Крім того, до реєстру занесено 111 батьківських компонентів гібридів озимого ріпаку та 11 – ярого. Всього 473 сортів рослин культури.

Серед 52 заявників сортів рослин ріпаку, як озимого, так і ярого, 17 – українські і 35 – іноземні компанії [3]. Лідуючі позиції займають іноземні компанії: Монсанто Технолоджі ЛТД (77 зареєстрованих сортів), Норддойче Пфланценцухт Ганс-Георг Лемке КГ (49 зареєстрованих сортів) та Рапс ГБР Заатцухт Лундсгаард (45 сортів). Прикарпатська ДСГДС, порівняно з минулим роком опустилася з 4-го місця на 10-те з 17 сортами. До двадцятки найбільших заявників також входять такі вітчизняні наукові установи, як НУБіП України (11 зареєстрованих сортів) і ІОК НААН (10 сортів). Серед 17 сортів ріпаку Прикарпатської ДСГДС в Реєстрі представлено 6 – ранньостиглих, 1 технічного напрямку використання (‘Демерка’), решта – олійного.

На сьогоднішній день основний асортимент пропозиції насіння ріпаку формують українські (17 заявників), французькі і німецькі (по 8 заявників) та австрійські (6 заявників) компанії. На їх долю приходить 333, або 72,1 % сортів рослин ріпаку, в т.ч. і батьківських компонентів. Варто відмітити, що згідно даних Держреєстру з 41 заявника озимого ріпаку 6 – це наукові установи, інші 35 – фірми; з 22 заявників ярого ріпаку – 5 наукові установи і 17 – фірми. Як бачимо, пропозиція насіння ріпаку формується переважно комерційними компаніями, організаціями, фірмами, тобто переважає приватна селекція.

Співвідношення пропозиції насіння ріпаку між сортами і гібридами озимого ріпаку і ярого ріпаку за критерієм кількості зареєстрованих у Державному реєстрі рослин придатних до поширення в Україні, свідчить про домінування на насінневому ринку сортів і гібридів озимого ріпаку і нарощування його частки.

На сьогоднішній день, відбувається активне сортооновлення і заміна старих сортів озимого ріпаку новими аналогами, які є більш сучасними і адаптованими. Для переважної більшості сортів і гібридів озимого ріпаку, що були представлені в Реєстрі на 2015 р., за даними Чехова С. [4], час реєстрації не перевищував 5 років (72,0 % від загальної кількості). Співвідношення старих і нових сортів озимого ріпаку складало 1,0 : 4,6. Станом на 19.08.2019 р. (табл. 1), це співвідношення становить 0,3 : 1,0 для озимого ріпаку, 1,4 : 1,0 для батьківських компонентів озимої форми, 1,1 : 1,0 для ярого ріпаку та 4,5 : 1,0 для б/к ярої форми. В цілому по культурі співвідношення старих і нових сортів становить 0,6 : 1,0. Однак є окремі одиничні випадки підтримування в Реєстрі дуже «зрілих» сортів. Наприклад, сорт ‘Київський 18’ (рік реєстрації 1982) – заявник Національний ботанічний сад ім. Гришка НААН, сорт ‘Тисьменецький’ (рік реєстрації 1989) – заявник Прикарпатська ДСГДС. Основні характеристики зареєстрованих сортів і гібридів озимого ріпаку майже ідентичні : напрям їх використання – олійний; якість – «00»; відмінності спостерігаються за критерієм рекомендованої зони для вирощування.

Стримуючим фактором реалізації генетичного потенціалу національних сортових рослинних ресурсів, як показує досвід розвинутих країн світу та передових господарств України є недоліки з впровадженням нових сортів рослин, які викликані низьким рівнем співпраці власника сорту, виробника насіння і державного регулювання цих процесів [5].

Концептуальні засади розвитку ринку насіння сортів рослин в Україні сформовані на основі дії двох основних законів України “Про охорону прав на сорти рослин” та “Про насіння і садивний матеріал”. Вони є визначальними при обґрунтуванні організаційних структур, їх взаємодії та основних функціях. Згідно з зазначеними законами в Україні організовується поновлення насіння еліти та її репродукування за схемою: первинне, оригінальне (добазове), елітне (базове) та репродукційне.

Кількість зареєстрованих сортів рослин, 2014-2019 рр.

Назва культури	Розподіл сортів рослин ріпаку за роками реєстрації						
	>5-ти років		∑ 1-5 років		Всього		
	шт.	%	шт.	%	шт.	%	старі /нові
Ріпак (озимий)	71	24,4	220	75,6	291	100	0,3 : 1,0
Ріпак (озимий) б/к	64	57,7	47	42,3	111	100	1,4 : 1,0
Ріпак (ярий)	31	51,7	29	48,3	60	100	1,1 : 1,0
Ріпак (ярий) б/к	9	81,8	2	18,2	11	100	4,5 : 1,0
Разом	175	37,0	298	63,0	473	100	0,6 : 1,0

Джерело: сформовано авторами на основі [3]

Як ми уже відмічали вище, до Державного реєстру суб'єктів насінництва та розсадництва на 2018 рік, по ріпаку включені лише 26 суб'єктів насінництва, в т.ч. 24 суб'єкти : озима форма (29 сортів рослин), із них – 7 власники сортів і 17 працюють за ліцензіями, та 2 суб'єкта : яра форма (8 сортів) [1]. Решта суб'єктів господарювання, які вирощують, пропонують до продажу і реалізують насіння ріпаку на території України, знаходяться поза правовим полем.

В той же час, згідно «Реєстру сертифікатів на насіння і садивний матеріал» на 2018 рік, 59 суб'єктам господарювання були видані сертифікати на 4 221,8 т посівного матеріалу ріпаку (+1 293,1 т до 2017 року). Із них, 29 (+6 до попереднього року) займалися виробництвом насіння ріпаку українського походження (12,0 %), 30 (-13 в порівнянні з 2017 роком) – пропонували насіння з країн Європейського союзу (88,0 %) та 1 – з США (<0,1 %) [1].

В п'ятірку найбільших гравців на ринку насіння ріпаку в Україні входять ТОВ "НПЦ Україна" – 17 гібридів (Нім.) і 1 366,7 т сертифікованого насіння; ТОВ «Піонер насіння Україна» – 16 гібридів і 401,4 т; ТОВ «Монсанто Україна» – 21 гібридів (Фран., Іспан., Угорщ.) і 283,1 т; ТОВ «Байєр» – 13 гібридів і 253,0 т. (Данія, Нім., Франц.) ТОВ "ДСВ-Україна" – 8 гібридів (Нім.) і 156,6 т сертифікованого насіння.

Прикарпатська державна сільськогосподарська дослідна станція ІСГ Карпатського регіону НААН зайняла 15 позицію (13 місце в 2017 р.) з 59, маючи 8 сортів і 57,0 т сертифікованого насіння. Інститут олійних культур НААН посідає 23 місце (-11), Інститут кормів і СГ Поділля НААН – 27 (+5), ННЦ-ІЗ НААН – 28 (+20). Решта 7 наукових установ і ДП ДГ НААН розташувалися на 44 місці.

В Концепції національних сортових ресурсів запропоновано відмовитись від посівів макросортів, що в минулому займали понад 50 % посівних площ. Найбільш поширені сорти повинні займати не більше 12–16 % посівної площі, а на частку інших може припадати від 1 % до 10 %. Такий підхід сприяє сталому розвитку виробництва продукції, збільшує можливості маневрування сортом, за необхідності гарантує проведення швидкої сортозаміни, поліпшує фітосанітарний стан рослин та унеможливує спалахи епіфітотій.

Пропозиція на ринку насіння сортів рослин, як і інші пропозиції товарів у ринковій економіці, залежить від власної ціни на ринку, собівартості продукowanego насіння сорту, ціни на насіння сортів-замінників, кількості продавців на ринку та заходів держави щодо регулювання ринку.

Дослідження сортових посівів сільськогосподарських культур свідчить, що сортові ресурси в сільськогосподарських підприємствах в основному формуються на основі насінневого матеріалу власного репродукційного насінництва та з посівів, призначених для товарного виробництва, оскільки оригінальне та елітне насінництво у всіх посівах сільськогосподарських культур складало лише відповідно 0,1 % та 1,7 %. Важливе значення для збільшення асортименту та якості насіння сортів рослин має репродукційне насінництво. В цілому по сортових посівах усіх сільськогосподарських культур воно займає 17,7 %. Розрахунок забезпечення господарств різних форм власності та господарювання насінням вищих категорій показав, що в цілому товаровиробники сільськогосподарської продукції забезпечені насінням вищих категорій майже на 90 % від його потреби [5].

Для вирішення щодо створення повноцінного ринкового середовища вкрай необхідно сформувати ринкову інфраструктуру в регіонах, відтворити і зміцнити оптову ланку торгівлі сортовим насінням з тим, щоб виробники насіння і садивного матеріалу та покупці мали можливість вільно контактувати, могли повною мірою скористатися сортовими характеристиками насіння і садивного матеріалу, вибрати найкращі високоврожайні сорти, районовані для даної місцевості, профінансувати майбутні витрати.

При збутовому або ринковому підході ціна формується споживачем насіння і садивного матеріалу. Товар, що надійшов на ринок оцінюється ним, формується відповідна кон'юнктура і визначається ціна, яка проходить відповідні стадії трансформації в інфраструктурній ланці ринку, і виробник одержує лише частину доходу, тому для забезпечення еквівалентної ціни потрібна компенсація.

Ринковий метод ціноутворення існує об'єктивно і виробник насіння, незалежно від вартості вкладених активів, не може впливати на рівень цін. За таких умов повинен підключитися регуляторний механізм держави, яка ринковими методами сприятиме формуванню рівноконкурентних умов розподілу доходу між усіма учасниками інфраструктурної ланки. За сучасних умов ринкової трансформації економіки з огляду фактичного стану потенціалу аграрного сектору найпершим завданням є розв'язання питання забезпечення відтворення активів виробника на рівні еквівалентного обміну.

Ринок виробництва сортового насіння і садивного матеріалу досить привабливий та прибутковий. Аналіз виробництва насіння озимої пшениці й ярого ячменю показує, що фактична собівартість виробництва зернових становить лише одну третину від фактичної реалізаційної ринкової ціни насіннєвого матеріалу вищих репродукцій. Слід відмітити, що для одержання посівного матеріалу насіння потрібно довести до посівної кондиції. Нині цим займаються сотні господарств, що одержали право на виробництво та реалізацію елітного чи репродукційного насіння. В середньому всі вони ще додатково витрачають на доробку, протруєння та пакування 240–250 грн. Але навіть при цьому рівень рентабельності знаходиться на рівні не нижче 35–65 %. Він може досягати 150–200 % [5].

Насіння сортів рослин є товаром виробничого попиту з боку насіннєвих господарств, що проводять його розмноження та з боку безпосередніх товаровиробників, які використовують його як ресурс у виробництві. В галузі насінництва, у ринкових умовах ведення агробізнесу, однією з найважливіших проблем є стабілізація фінансово-економічного стану насіннєвих господарств та процес товаропросування кондиційного насіння від виробника до кінцевого споживача. Незважаючи на те, що в економічній науці сутність ефективності трансформується у поняття економічної ефективності, набуваючи специфічної та своєрідної форми вияву, доцільно відмітити, що економічна ефективність – лише один із різновидів ефективності функціонування суб'єктів ринкової економіки.

Здійснюючи аналіз ефективності насінництва з мікроекономічної точки зору в системі насінництва хрестоцвітих культур, як в окремій організаційно-економічній галузі сільського господарства доцільно виділяти декілька видів ефективності, зокрема: агротехнічну, економічну, маркетингову, соціальну та екологічну. Кожен з вказаних видів ефективності галузі повинен характеризуватись системою економічних показників.

Ефективність діяльності насіннєвого господарства формується під дією численних внутрішніх (суб'єктивних) та зовнішніх (об'єктивних) факторів впливу. Серед яких ключовими є матеріально-технічне забезпечення, технологія виробничих процесів, нормативно-правова база та стан ринку. При її дослідженні треба звертати увагу на розклад даних чинників в динаміці, з врахуванням як внутрішньо організаційних змін, так і змін у зовнішньому середовищі [6].

Важливе значення в зростанні ефективності агропромислового виробництва має подальше підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Конкурентоспроможність – це властивість товару забезпечувати комерційний успіх в умовах конкуренції; відповідність продукції умовам ринку, конкретним вимогам споживачів за якісними, технічними, економічними й естетичними характеристиками, а також за умовами реалізації (сервіс, ціна, строки, реклама і т. д.) [7]. Для поліпшення якості вітчизняної продукції та підвищення її конкурентоспроможності необхідно: вдосконалювати систему техніко-технологічних та агротехнічних заходів виробництва насіння та його збуту; впроваджувати в виробництво нові енергозберігаючі технології виробництва

насіння, зберігання та реалізації; здійснювати належний контроль за насінням на всіх етапах його виробництва і збуту; впроваджувати в аграрний сектор нові високоврожайні сорти рослин [8].

На сьогоднішній день, в Україні відсутні офіційні дані про поширення сортів рослин. Тому, провести аналіз конкурентоспроможності селекційних розробок досить важко. Шляхом дослідження таких документів як Державний реєстр виробників насіння і садивного матеріалу (до 01.03.2017 р.), Державний реєстр суб'єктів насінництва та розсадництва (з 01.03.2017 р.) та Реєстр сертифікатів на насіння і садивний матеріал [1], які розміщені на сайті Міністерства аграрної політики та продовольства України можна отримати опосередковану інформацію про площу, яку може зайняти той чи інший сорт.

Згідно з інформацією, яка наведена в статистичних бюлетенях Державної статистичної служби України ріпак (озимий і ярий) вирощувався на площі 789,1 тис га (2017) і 1 029,0 тис. га (2018), під урожай 2019 року посіяно 1,0 млн. га озимого ріпаку. В 2018 році намолочено в господарствах усіх категорій 277,4 тис. т. насіння при рівні врожайності 2,69 т/га, в т.ч. в Івано-Франківській області на площі 24,4 тис. га отримано 75,3 тис. тон при урожайності 3,08 т/га. Лідером серед регіонів, як і в попередній рік, була Одеська обл., відповідно, 147,3 тис. га., 344,9 т і 2,34 т/га. Господарства населення в основному висівали озимий ріпак – 13,1 тис. га проти 0,7 тис. га ярого. В географічному плані переважали південні та центральні регіони.

За результатами досліджень, які проводилися впродовж 2014–2019 рр. в Інституті рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН та Прикарпатській державній сільськогосподарській дослідній станції ІСГ Карпатського регіону НААН, здійснено аналіз виробництва за показниками урожайності, валових зборів та збиральних площ ріпаку. На рівні 24 областей України за основними векторами об'єктів, зон і механізмів трансферу проведено оцінку і групування областей як специфічних зон трансферу за рівнем варіабельності відповідних статистичних показників ріпаку.

Обґрунтовано необхідність переходу на рівень наскрізної координації, трансферу цілісних технологій і стандартизованих сировинних ресурсів, застосування в аналізі нових оціночних підходів та системи технологічного забезпечення. На прикладі модельного розподілу провідних областей за рівнем урожайності ріпаку показано обґрунтованість переходу до рівня цілісних технологій та зональної спеціалізації. На рівні України підтверджено наявність співвідношення між мінімальною, середньою та максимальною урожайністю ріпаку подібно до соняшнику і сої близькою до 75:100:125 (алгоритм 25%). Проведеними дослідженнями підтверджено важливість і прагматичність методологічної, організаційної та регуляторної складових в системі оптимізації трансферного процесу при реалізації наявного комплексу конкурентних переваг на зональному рівні. Показано, що порівняння областей є коректним і репрезентативним у рамках одного пулу або в рамках суміжних пулів. Обґрунтовано підходи до зональної спеціалізації областей, організації ефективного сировинного забезпечення оліє-жирової галузі та експортної логістики [9].

Як стратегічна культура для України ріпак потребує комплексного підходу щодо розробки та забезпечення трансферу цілісних технологій з визначенням напрямів зональної спеціалізації та концентрації в напрямках першочергової орієнтації на підвищену урожайність і ефективне використання ресурсу посівних площ.

«Попри те, що майже кожне підприємство у своїй діяльності використовує об'єкти інтелектуальної власності, цей актив поки що не є повноправним учасником господарського обороту. До того ж інвестора цікавить не “собівартість” бізнесу, а його можливість приносити вигоди у майбутньому. Коли ОІВ знаходяться під правовою охороною і є попит на продукцію і/або послуги, виготовлені з їхнім використанням, такі об'єкти є цінним діловим активом та збільшують вартість підприємства, а отже, його інвестиційну привабливість» [10, с. 237].

Успішні технології, як цілісні об'єкти трансферу, мають базуватися на принципах стандартизованих сировинних ресурсів та наскрізної координації оскільки при цьому параметри показників сировини в рослинництві і переробній галузі співпадають. Запропоновані авторами [9] підходи можуть використовуватись як інструмент моделювання та оптимізації процесів щодо культур як специфічних об'єктів трансферу в рослинництві та переробці, здійснення їх статистичної перевірки та обґрунтування зон виробництва. Розроблені та визначені методологічні підходи та алгоритми є специфічною науковою продукцією в системі супроводу та консалтингу в галузі рослинництва.

Висновки та перспективи подальших досліджень: У цілому маркетингові дослідження підтвердили необхідність прискорення створення ринку наукової продукції в аграрному комплексі країни та формування відповідно до вимог часу реального трансферу інновацій на виробництві.

Надана загальна характеристика сучасного ринку сортів рослин в Україні. Виділені сегменти ринку сортів рослин в Україні: власники сортів рослин, що занесені в Державний реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні; товаровиробники, які входять до реєстру виробників насіння і садивного матеріалу та товаровиробники – споживачі насіння і садивного матеріалу, для вирощування товарної продукції.

Проведені маркетингові дослідження інноваційної наукоємної продукції установи, а саме ринку сортів рослин хрестоцвітих культур, на прикладі ріпаку, як модельного об'єкта. Серед 52 заявників сортів рослин ріпаку, як озимого, так і ярого, 17 – українські і 35 – іноземні компанії. Лідируючі позиції займають іноземні компанії: Монсанто Технолоджі ЛТД (77 зареєстрованих сортів), Норддойче Пфланцензукт Ганс-Георг Лемке КГ (49 зареєстрованих сортів) та Рапс ГБР Заатцукт Лундсгаард (45 сортів). Прикарпатська ДСГДС, порівняно з 2017 роком опустилася з 4-го місця на 10-те місце з 17 сортами.

Стримуючим фактором реалізації генетичного потенціалу національних сортових рослинних ресурсів є недоліки з впровадженням нових сортів рослин, які викликані низьким рівнем співпраці власника сорту, виробника насіння і державного регулювання цих процесів. Успішні технології, як цілісні об'єкти трансферу, мають базуватися на принципах стандартизованих сировинних ресурсів та наскрізної координації, оскільки при цьому параметри показників сировини в рослинництві і переробній галузі співпадають.

Джерела та література

1. Державний реєстр суб'єктів насінництва та розсадництва на 2018 рік. 2018. URL:<https://minagro.gov.ua/storage/app/uploads/public/5c6/d09/fc6/5c6d09fc6ed2d216627585.pdf>
2. М. В. Правдюк. Трансфер технологій як складова інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва. *Облік і фінанси АПК*. 2012. №1. URL:<http://magazine.faaf.org.ua/transfer-tehnologiy-yak-skladova-innovaciynogo-rozvitku-silskogospodarskogo-virobnictva.html>
3. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2019 році. 2019. URL:<https://minagro.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d6/4fa/731/5d64fa731fd02026374899.pdf>
4. Чехов С. Аналіз пропозиції на вітчизняному ринку насіння ріпаку. *Економічний дискурс*. 2016. Випуск 1. С.51–60.
5. Захарчук О. В. Сорт як інноваційна основа розвитку рослинництва. *Агроінком*. 2009. № 5–8. С.17–22.
6. Малаховський Д. В. Особливості оцінки ефективності виробництва насіння зернових культур. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2012. № 1. С.74–80.
7. Чабан В. Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2006. № 7. С.68–72.
8. Бабарика Г. М., Тимчук В. М. Інноваційна продукція вітчизняних оригінаторів на регіональному ринку. *Вісник ЦНЗ АПВ Харківської області*. Харків. 2011. Вип. №10. С.341–347.
9. Тимчук В. М., Святченко С. І., Тимчук С. М., Матвієць В. Г. Оцінка озимого ріпаку як об'єкта трансферу. *Миронівський вісник*. 2018. вип. 6. С.114–132.
10. Столярчук Н.М. Оцінка виключних ліцензій як засіб управління інноваціями на підприємстві. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2017. № 875. С. 235–243.

References

1. Derzhavnyi reiestr subiektiv nasinnytstva ta rozsadnytstva na 2018 rik [State Register of Seeds and Seedlings Subjects for 2018.]. (2018). Retrieved from <https://minagro.gov.ua/storage/app/uploads/public/5c6/d09/fc6/5c6d09fc6ed2d216627585.pdf> [in Ukrainian].
2. Pravdiuk, M. V. (2012). Technology transfer as a component of innovative development of agricultural production. *Oblik i finansy APK* [Accounting and Finance APK], 1. Retrieved from <http://magazine.faaf.org.ua/transfer-tehnologiy-yak-skladova-innovaciynogo-rozvitku-silskogospodarskogo-virobnictva.html> [in Ukrainian].

3. *Derzhavnyi reiestr sortiv roslyn, prydatnykh dlia poshyrennia v Ukraini u 2019 rotsi* [State Register of Plant Varieties Suitable for Dissemination in Ukraine in 2019]. (2019). Retrieved from <https://minagro.gov.ua/storage/app/uploads/public/5c6/d09/fc6/5c6d09fc6ed2d216627585.pdf> [in Ukrainian].
4. Chekhov, S. (2016). Analysis of the supply of rapeseed in the domestic market. *Ekonomichnyi dyskurs* [Economic discourse], 1, 51–60. [in Ukrainian].
5. Zakharchuk, O. V. (2009). Variety as an innovative basis of crop development. *Ahroinkom* [Agroincom], 5–8, 17–22. [in Ukrainian].
6. Malakhovskyi, D. V. (2012). Features of estimation of efficiency of production of seeds of grain crops. *Vseukrainskyi naukovo-vyrobnychiy zhurnal* [All-Ukrainian scientific and production journal], 1, 74–80. [in Ukrainian]
7. Chaban, V. H. (2006). Innovations as a Condition for Increasing the Competitiveness of the Agrarian Sector. *Ekonomika APK* [APK economy], 7, 68–72. [in Ukrainian].
8. Babaryka, H. M., Tymchuk, V. M. (2011). Innovative products of domestic originators in the regional market. *Visnyk TsNZ APV Kharkivskoi oblasti*. [Bulletin of the CNV APV Kharkiv region], 10, 341–347. [in Ukrainian]
9. Tymchuk, V. M., Sviatchenko, S. I., Tymchuk, S. M., Matviets, V. H. (2018). Evaluation of winter rape as a transfer object. *Myronivskyi visnyk* [Myronivka Bulletin], 6, 114–132. [in Ukrainian].
10. Stolyarchuk, N.M. (2017). Otsinka vyklyuchnykh litsenzii yak zasib upravlinnya innovatsiyamy na pidpryyemstvi. [Valuation of exclusive licenses as a means of managing enterprise innovation]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politehnika". Menedzhment ta vyrobnytstvo v Ukraini: etapi stvorennia ta problemy rozvytku*. 875. C. 235–243. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.04.2020 р.